

Negace (zápor)

Definice

- „V podstatě operace, která neguje pravdivostní podmínky kladné (oznamovací) věty.“ (EŠČ)
- „Negace v jazyce je z logického hlediska syntaktickosémantický proces operující na propozici, jímž se odmítá platnost vztahu mezi participujícími členy sémantické predikační relace.“ (MČ 3)

1 Prostředky negace

- **záporný prefix (záporka) -ne**
Netvař se tak otráveně! Nepřečetl jsem jediné knihy! Petr nebyl doma. Tu smlouvu už nelze zrušit.

V analytických tvarech slovesných je postavení záporky nejednotné:

neváhali jsme – neváhali bychom – nebudeme váhat

nebyli jsme váhali / byli jsme neváhali; nebyli bychom váhali / byli bychom neváhali

- **záporné částice ne/nikoli(v)**
Viděl jsem s ní ne Pavla, ale Petra. Nikoli(v) v Bulharsku, v Rumunsku jsme jsme letos byli!
- **záporný prefix ni-** u záporných zájmen a příslovcí (vázan na negativní prefix *ne-* u sloves)
Nikdy jsem tě nemiloval! Nikdo nevěří, že Aštar Šeran skutečně existuje. To nikam nevede.
- **expresivní lexikální prostředky** typu *čerta, pendrek, houby, starou belu, hovno* atd.
Starou belu Aštar přistane! Houby/prd něco přinese.
- **lexikálně syntaktické prostředky** (předložka *bez*, prostředky *místo aby, než aby*)
Lorencovi teď jsou bez peněz. (nemají peníze) Byl příliš chytrý, než aby přišel. (nepřišel)

2 Formy negace

- Rozlišujeme dvě formy záporu: **mluvnický** a **slovní** (lexikální).

2.1 Zápor mluvnický

a) větný zápor

Přidáním záporky (předpony) *-ne* **k přísudkovému** výrazu: *Nejdu do školy. Nechce se mně pracovat. Tu práci dělat nebudu! Nelze s ním počítat.*

b) členský zápor

Přidáním záporky *-ne* **k nějakému nepřísudkovému** výrazu (členu) ve větě: *Stalo se to ne/nikoli(v) mou vinou. Petr miloval ne/nikoli(v) Marii, ale Zdeničku.*

Okrajově také výrazy typu *čerta, pendrek, houby, starou belu, hovno* atd.

2.2 Zápor lexikální

- záporná slova, a to substantiva (*nekuřák, nepřítel, neplavec, nerozvážnost*), adjektiva (*nezdravý, nepřítomný, nekonečný*) či adverbia (*nevhodně, nesmyslně, nezdravě*)
- cizí prefixy *a-* a *-anti* (*asymetrický, antikomunista, antidepresiva*)

3 Funkce negace

- Rozlišujeme negaci **totální** (úplnou) a negaci **parciální** (částečnou).

a) negace totální

Popření obsahu věty jako celku, negována je platnost obsahu predikátu – vyjadřuje se proto pouze formou **záporu větného**. Dochází současně ke změně neurčitých zájmených výrazů na *ně-* na výrazy záporné s prefixem *ni-*: *Někdo mě viděl.* → *Nikdo mě neviděl.* *Někdo něco někomu koupil.* → *Nikdo nic nikomu nekoupil.*

b) negace parciální

Týká se **vztahu obsahu nepřísudkových výrazů k predikátu**.

Příznakovou formu má zápor členský, běžně se však užívá také záporu větného, který je dokonce běžnější: *Přijeli ne autobusem.* × *Nepřijeli autobusem.*

Zápor členský vyjadřuje vždy parciální negaci, kdežto zápor větný je nejednoznačný: *Nestalo se to mou vinou.*

- „*nestalo se to, a já jsem to zavinil*“ → negace totální
- „*stalo se to, ale ne mou vinou*“ → negace parciální

Neudělala to z lásky.

- „*kvůli její lásce se to nestalo*“
- „*udělala to z jiných důvodů*“

4 Specifické aspekty negace

▪ negace negace

Setkají-li se negace mluvnická a negace lexikální, je smysl věty kladný: *Tento výrok není nepravdivý. Nepřišel jsem jako nepřítel.* Dvojí zápor vyjadřuje klad s jistou výhradou: *Ta šifra není neluštitelná.* (= ta šifra je luštitelná, ale...)

▪ oscilace mezi kladem a záporem

Mezi kladem a záporem může být postupný přechod (výrazy typu *málem, skoro, téměř*): *Paolínka si málem zlomila nohu. Zuzanka to dnes málem nestihla.*

▪ transpozice kladu a záporu

Kladná forma má smysl záporný a naopak: *Pak že jste se připravili! Pak že to neumíte!*

- **záporová shoda**

Při totální negaci mohou být do záporné podoby převedeny neurčité zájmenné výrazy; za projev záporové shody lze považovat i ekvivalenci vytykáací částice *i* a vytykáací částice *ani*.

Přišli všichni. → *Nepřišel nikdo.*

Chlastalo se všude. → *Nechlastalo se nikde.*

Popral se i dědeček. → *Nepopral se ani dědeček.*

Záporným protějškem výrazů *každý*, *všechn*, *veškerý* je obvykle výraz *žádný*:

Každý student u mě složí zkoušku z HOPO. → *Žádný student u mě nesloží zkoušku z HOPO.*

Petr nakonec zaplatil všechna piva. → *Petr nakonec nezaplatil žádné pivo.*

To ale není nutné: *Nepřišli všichni. Nepilo se všude.*

Takové věty jsou však homonymní a jejich smysl potom rozlišuje intonace:

Nepřišli všichni. = Nepřišel nikdo. × *Nepřišli všichni.* = Někdo přišel.

- **negace modálních sloves**

Negace mění modální platnost sloves signalizujících nutnost a možnost.

možnost	nutnost
<i>moci</i> <i>smět</i>	<i>muset</i>
<i>nemuset</i>	<i>nemoci</i> <i>nesmět</i>
<i>Petr mohl kouřit.</i> <i>Petr nemusel kouřit.</i> <i>Petr mohl nekouřit.</i> <i>Petr nemusel nekouřit.</i>	<i>Petr musel kouřit.</i> <i>Petr nemohl kouřit.</i> <i>Petr musel nekouřit.</i> <i>Petr nemohl nekouřit.</i>

Literatura:

DANEŠ, FRANTIŠEK, HLAVSA, ZDENĚK, GREPL, MIROSLAV. *Mluvnice češtiny (3): Skladba*. Praha: Academia, 1987. 748 s.

Encyklopedický slovník češtiny. KARLÍK, PETR, NEKULA, MAREK, PLESKALOVÁ, JANA. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s. ISBN 80-7106-484-X.

GREPL, MIROSLAV, KARLÍK, PETR. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998. 503 s. ISBN 80-7198-281-4.

ŠMILAUER, VLADIMÍR. *Novočeská skladba*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. 574 s.